

Arv och miljö. Pedagogiskt och kunnigt om varför skolgårdar och kromosomer spelar större roll än uppfostran

Patrik Lindenfors
”Det kulturella djuret: om människans evolution och tänkandets utveckling”

Ordfront, 284 sidor

En sargad underkäke med två tänder, hittad av en munk i en helig tibetansk kalkgrotta på tretusen meters höjd, har visats tillhöra ett gängligt spöfolk som nyligen skuffat sig in i människans förhistoria. (Nature, 1 maj 2019.) Denisovamänniskan, som folket kallas efter den sibiriska grotta där den först upptäcktes, är endast känd via några benflisor, samt i biologiska fotavtryck i samtida befolkningar. Detta trots att hon tros ha levt mellan 200 000 och 40 000 år sedan, på en yta som sträcker sig ända till Nya Guinea.

Framtiden är oviss, lyder en känd truism. Tack vare den genetiska forskningsrevolution som skriver om vår förhistoria, gäller det även det förflutna. När vi nu dessutom kan klippa och klistra i våra gen-recept är det åter dags att ställa frågornas moder: Vilka är vi?

”Det kulturella djuret”, föreslår den meriterade evolutionsforskaren Patrik Lindenfors i titeln på sin nya bok. Där fossilförklarar han debatten om arv eller miljö och visar hur faktorerna snarare samspelar, för både individer och civilisationer.

En person med läshuvud, låt säga förhöjd koncentrationsförmåga och nyfikenhet, lär omge sig med böcker. Goda gener och en främjan-

de närmiljö bildar då en positiv spiral, som gör att ungarna ännu troligare blir plugghästar. Lindenfors unnar dock helikopterföräldrarna lite autopilot ibland. Uppfostran, skriver han, spelar nämligen mindre roll för hur vi blir än kromosomer och skolgårdar.

Ett nyckelord för att begripa samliret mellan arv och miljö på gruppnivå är ”heritabilitet”, som mäter hur mycket variation i fysiska attribut och beteenden som kan förklaras genetiskt. Om punkten exempelvis tog över världen och alla färgade håret grönt och rosa, så skulle heritabiliteten för hårfärg närma sig noll, det vill säga endast förklaras av miljöfaktorer. Omvänt gäller att om sociala ingenjörer filar bort alla kulturella hinder, så får generna fritt spelrum. Om alla barn fick nog med näring skulle alltså kroppslängden bestämmas helt av kromosomerna. Ett samhälle utan klassmässiga eller andra hinder för självutveckling, är alltså ett samhälle där generna spelar maximal roll.

Allt detta låter självklart när man läser det, då Patrik Lindenfors (säkert av både ärftliga och miljömässiga skäl) är en fena på att lära ut. Boken kommer också lägligt med tanke på att genernas betydelse har sprungit om vår förståelse för dem.

Ta studien av Armin Falk och Johannes Hermle som visar att i rika och jämlika länder blir män och kvinnor mer olika, som Jordan Peterson presenterade i ”Skavlan” (26/10 2018) och försatte Sverige i panik. Det är inte konstigt alls: ge

Lindenfors visar att arvsanlagens ivrigaste försvarare ofta är de som minst har begripit dem.

Patrik Lindenfors. Foto: Sara Moritz

människor ur två grupper samma möjligheter, och deras skillnader – hur små de än är, och oavsett om de beror på arv eller miljö – får större betydelse.

Rädslan för genetik är dock begriplig.

Som Siddharta Mukherjee skriver i ”Genen” (Albert Bonniers, 2018) gjorde dess starka förklaringskraft den till en av modernitetens farligaste idéer, och en ovetenskaplig avart av genetik användes rentav som en ursäkt för rasideologisk politik.

Då fanns inte ens dagens kraftfulla tekniker, som den analys av mitokondrisk dna som visat att alla människor härstammar från samma kvinna i östra Afrika, och att jordbruket spreds från Anatolien till Europa via våldsamma erövringar snarare än via fredligt efterapande.

Lindenfors visar att arvsanlagens ivrigaste försvarare ofta är de som minst har begripit dem. Den som vill ge vår medfödda potential maximalt genomslag, borde rimligen kämpa för rättvisa möjligheter, medan bygandet av murar och klassreservat får motsatt effekt. ”Det finns knappast ett mer övertygande argument för jämlikhet”, som Mukherjee uttrycker det. (Mot vilket man kan invända att ett samhälle där arvslotteriet ger större utdelning inte nödvändigtvis är mer rättvist.)

Men poängen om att ökad kunskap om genetik lär oss också om dess gränser är intressant, och återkom-

mer också i Lindenfors huvudargument. Det släkträd som penklas fram med fossilborstarna visar nämligen att skillnaderna mot andra primater är små. Han når sin tes på en omväg: det som skiljer ut oss verkar inte vara generna, så det måste vara kulturen.

Rätt tolkad framstår genetik alltså inte som så farlig. Samtidigt är han – för att använda ett ord evolutionsforskare gillar – selektiv när han argumenterar emot rasistiska tolkningar av skillnader i IQ mellan länder, som sällan väger in kulturella faktorer som skolgång. För i dag finns svårare etiska utmaningar än så, som inte går att tolka sig ur.

Se bara på hur genforskningen används av rättsväsendet. I Kina kartläggs det förtryckta uigurerernas arvs-massa för att i kombination med teknologier som ansiktigenkänning skapa historiens mest avancerade kontrollsamhälle. Medan genbankerna som frivilligt laddats upp på sajter som den Google-finansierade 23andme används av myndigheter i USA för att lösa brott.

Den växande möjligheten att avla fram biologiskt perfekta barn ringar dessutom av Aldous Huxleys varning i ”Du sköna nya värld” (1932) för ett genbaserat klassamhälle.

Förhoppningsvis kommer samtalet om ägandet av biodata snart igång, och då hoppas jag att Patrik Lindenfors är med och petar spiralen i rätt riktning.

Leonidas Aretakis
 kultur@dn.se